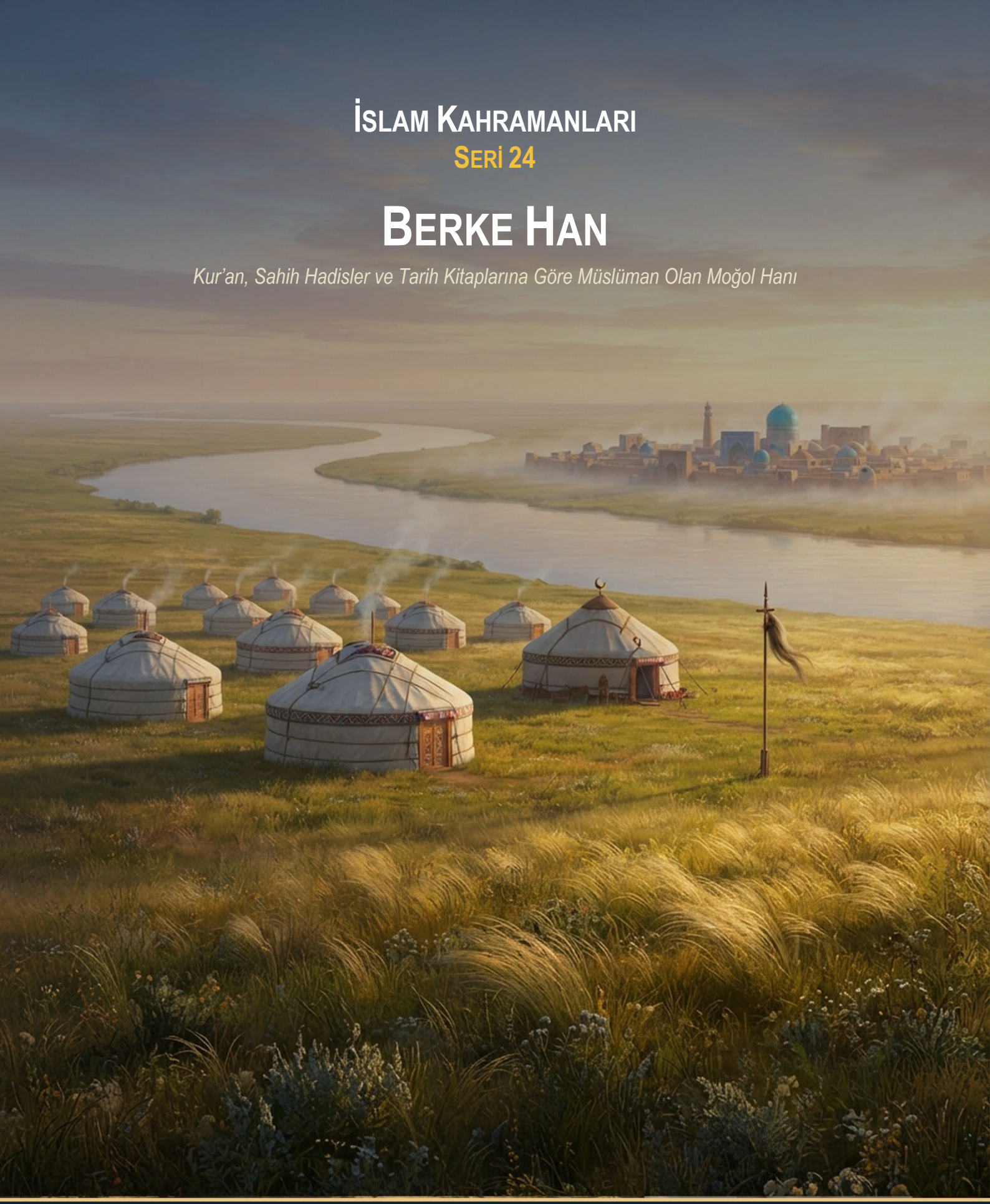
İSLAM KAHRAMANLARI

SERİ 24

BERKE HAN

Kur'an, Sahih Hadisler ve Tarih Kitaplarına Göre Müslüman Olan Moğol Hanı



HJ CHE ALİM HJ CHE HARON

AK (KELANTAN)

quranscience.my

© 2026 M / 1448 H Hj Che Alim Hj Che Haron AK (Kelantan) • quranscience.my • @QuranScienceMY

Bu e-kitap Müslümanlar için ÜCRETSİZDİR — satılması yasaktır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İSLAM KAHRAMANLARI

SERİ 24

BERKE HAN

Kur'an, Sahih Hadisler ve Tarih Kitaplarına Göre Müslüman Olan Moğol Hanı

إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُواْ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

"Şüphesiz müminler birbiri ile kardeştirler; öyle ise dargın olan kardeşlerinizin arasını düzeltin; Allah'tan sakının ki size acısın"

Hucurât Sûresi 49:10

HJ CHE ALİM HJ CHE HARON

quranscience.my | @QuranScienceMY

© 2026 M / 1448 H quranscience.my — ücretsiz e-kitap. Satılamaz.

TEŞEKKÜR

Irkları ve soyları ne olursa olsun müminleri kardeş kılan Allah'a hamd olsun. Efendimiz Peygamberimiz Muhammed'e ﷺ, onun âline ve ashabına ve onun yolunu güzellikle takip edenlere — bunların arasında Müslüman olan Moğol hanı Berke Han'a — salât ve selâm olsun.

Bu e-kitap özellikle sevgili eşime ithaf edilmiştir,

ZAHARAH MOHD LATİF;

sevgili çocuklarıma,

MUHAMMAD HAFİZ, NOOR HAZWANİ, ABDUL HAKİM, NOOR HİDAYAH, NOR AQİLA ve **NOR ATİQAH**;

ve damatlarımla gelinlerime,

FAZİLAH, MALEK, HANİN, FAİRİZAL ve **FİRWAN**.

İslam Kahramanları'nın bu yirmi dördüncü kitabı, Berke Han'ın hayatını anlatır: Müslüman olan, Altın Orda'nın hanı olan, Bağdat'ın yıkılmasına öfkelenen, kuzeni Hülâgû ile savaşan ve Mısır'da Sultan Baybars ile ittifak kuran Cengiz Han'ın torunu. Hayatı, ordularının zulümleri ve savaşının ardındaki dünyevî çıkarlar dahil, kaynakları hakkında dürüstçe anlatılmıştır. Allah bu ilmi faydalı ilim (ilmun yüntefeu bih) kılsın.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

BU E-KİTABIN KAPAĞI HAKKINDA

Bu e-kitabın kapağında hiçbir insan veya hayvan tasviri yoktur. Kapakta gün doğarken ***İdil (Volga) Nehri*** kıyısındaki ***Kıpçak bozkırı*** görülmektedir: rüzgârda dalgalanan altın sarısı otlar, kır çiçekleri ve yumuşak bir şafak göğü.

Nehir kıyısında, damlarından ince dumanlar yükselen beyaz keçeden ***yuvarlak çadırlar (otağlar)*** durur — Moğol ve Türk göçebelerinin evleri — ve yere dikilmiş, at kılından bir ***tuğ***, bir hanın otoritesini simgeler.

Nehrin karşı yakasında, sabah sisinin içinde, ***firuze bir kubbe*** ve ***bir minare*** ile bir ***şehir*** yükselir; Berke zamanında camilerin yapılmaya başlandığı Altın Orda'nın başkenti ***Saray***'ı hatırlatır.

Alttaki ***koyu mavi bant***, ***ince altın çizgilerle*** çerçevelenmiştir ve yazarın adını taşır — İslam Kahramanları'nın tüm kapakları uyumlu olsun diye Seri 1'den Seri 23'e kadar olan kapaklarla aynıdır.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

İÇİNDEKİLER

BERKE HAN — *Giriş*
1. BERKE HAN KİMDİR? — *Tarih ve biyografi kitapları*
2. CENGİZ HAN'IN TORUNU — *Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî*
3. ALTIN ORDA VE SARAY ŞEHRİ — *Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî*
4. MÜSLÜMAN OLUŞU — *Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî; Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Sahîh-i Müslim 121*
5. BERKE'NİN ORDUGÂHINDAKİ ÂLİMLER — *Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî; Sahîh-i Buhârî 71*
6. ALTIN ORDA HANI OLUŞU — *Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî*
7. BAĞDAT VE BERKE'NİN ÖFKESİ — *Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî; Sahîh-i Buhârî 6011*
8. DİN, OTLAKLAR VE NİYET — *Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Sahîh-i Buhârî 1*
9. TEREK NEHRİ'NDE SAVAŞ — *Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; el-Makrîzî, es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*
10. BAYBARS İLE İTTİFAK — *İbn Abdüzzâhir, er-Ravzü'z-zâhir; el-Makrîzî, es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk; Sahîh-i Buhârî 2444; Hucurât Sûresi 49:10*
11. MOĞOL, TÜRK VE ARAP: TEK ÜMMET — *Hucurât Sûresi 49:13; el-Makrîzî, es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*
12. BATI SEFERLERİ — *Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Polonya ve Bizans kaynakları*
13. ADALET VE DİN HÜRRİYETİ — *Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Sahîh-i Müslim 1827; Bakara Sûresi 2:256*
14. KÜR NEHRİ KIYISINDA VEFATI — *Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; el-Makrîzî, es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*
15. BERKE'DEN SONRA: ALTIN ORDA'DA İSLÂM — *Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; el-Makrîzî, es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*
16. DEĞERLENDİRİLMESİ GEREKEN KISSALAR VE SAYILAR — *Kaynak incelemesi*
17. BERKE KISSALARININ KAYNAKLARI — *Tablo*
18. ŞAHISLAR, YERLER VE ZAMAN ÇİZELGESİ — *Tablolar*
19. BERKE HAN HAKKINDA SIK SORULAN SORULAR — *12 soru*
20. DERSLER VE SONUÇ
KAYNAKÇA
DESTEK VE BAĞIŞ

Renk rehberi: yeşil kutu = Kur'an ayeti; altın kutu = hadis; kahverengi kutu = siyer notu (siyer kitaplarının rivayeti); mavi tablo = karşılaştırma. Mavi altı çizili râvi isimlerine tıklayarak sunnah.com'daki râvi sayfasına gidebilirsiniz.

BERKE HAN

Moğol ordularının Buhara'dan Bağdat'a kadar İslâm şehirlerini yıktığı yıllarda beklenmedik bir şey oldu: Cengiz Han'ın bizzat kendi torunu Müslüman oldu. Adı ***Berke Han***'dı; Cuci'nin oğlu, Batu Han'ın kardeşi ve daha sonra İdil Nehri'nden Karadeniz'e uzanan Kıpçak bozkırındaki ***Altın Orda***'nın (Cuci Ulusu) hanıydı.

Kuzeni Hülâgû hicrî 656 (miladî 1258) yılında Bağdat'ı yıkıp halifeyi öldürdüğünde Berke öfkelendi ve Müslümanların kanının hesabını sormaya ant içti. Kafkasya'da Hülâgû ile savaştı, Mısır'da Sultan Baybars ile ittifak kurdu ve İslâm'ı devletinin bir parçası yapan ilk Moğol hanı oldu.

Bu e-kitap, ***İslam Kahramanları*** serisinin yirmi dördüncü kitabıdır. Berke'nin hayatı tarih kitaplarından, özellikle onun döneminde yazan Cûzcânî'nin Tabakât-ı Nâsırî'sinden, Reşîdüddin'in Câmiu't-tevârîh'inden ve İbn Abdüzzâhir ile el-Makrîzî gibi Memlük kaynaklarından gelir. Her kıssanın kaynağı ve derecesi — onun idaresindeki Moğol ordularının yaptığı tahribat ve savaşının ardındaki siyasî çıkarlar gibi hoşa gitmeyen konular dahil — dürüstçe belirtilmiş ve dersleri Kur'an'a ve sahih hadislere dayandırılmıştır.

Berke'nin hikâyesi, İslâm'ın nurunun, kendi çağında Müslümanların en çok korktuğu kavimden bir şehzadenin kalbine nasıl girdiğinin hikâyesidir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

BERKE HAN KİMDİR?

O, hicrî 604 (miladî 1207/1208) civarında doğan ***Cengiz Han oğlu Cuci oğlu Berke***'dir. Babası Cuci, Cengiz Han'ın en büyük oğluydu; kardeşi ***Batu Han*** ise daha sonra Altın Orda olarak bilinen devleti kurdu. Memlük ve Arap kaynakları ona ***Bereke Han*** (بركة خان) der.

Berke, hicrî 655'ten 665'e (miladî 1257–1266/1267) kadar Altın Orda hanı olarak hüküm sürdü. Büyük bir devleti Müslüman olarak yöneten ilk Moğol hanı olarak bilinir.

ADI VE UNVANLARI

AD / UNVAN	AÇIKLAMA
Berke	Moğolca-Türkçe bir ad; "sağlam" veya "güçlü" anlamına geldiği söylenir
Bereke Han	Memlük kaynaklarında adının Arapça şekli
Han	Moğollar ve Türkler arasında hükümdar unvanı
Cuci Ulusu	Cuci'nin soyundan gelenlerin ülkesi; Altın Orda olarak da bilinir
Altın Orda	Rus ve Batılı tarihçilerin daha sonra verdiği ad

ALINACAK DERSLER

Allah'ın hidayeti bir kavme veya soya mahsus değildir. İslâm'a en çok zarar veren kişinin torununa bile ulaşabilir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

CENGİZ HAN'IN TORUNU

TARİHÎ NOT: BATI SEFERİ

Hicrî 633–639 (miladî 1236–1242) yıllarında Batu komutasındaki Moğol ordusu Kıpçak bozkırına, İdil Bulgarlarına, Rus şehirlerine, Polonya'ya ve Macaristan'a saldırdı. Reşîdüddin'e göre Berke bu sefere, özellikle Kıpçak boylarına karşı katıldı.

Sefer büyük tahribat getirdi: şehirler yakıldı, pek çok kişi öldürüldü veya esir alındı. Esir alınan pek çok Kıpçak çocuğu köle olarak satıldı ve bunların bir kısmı — aynı dönemde Baybars'ın kendisi de dahil — Memlük olarak Mısır'a ulaştı. Bu durum burada dürüstçe belirtilmektedir.

Rivayetin derecesi: Cûzcânî'nin (Berke'nin çağdaşı) Tabakât-ı Nâsırî'si, Reşîdüddin'in Câmiu't-tevârîh'i, İbn Abdüzzâhir'in er-Ravzü'z-zâhir'i ve el-Makrîzî'nin es-Sülûk'ü gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre senetsiz rivayet edilmiştir. Kıssa tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî.

ALINACAK DERSLER

Bir kişinin geçmişi sonunu belirlemez. Bir zamanlar düşman saflarında duran kişi, ümmetin savunucusu olabilir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

ALTIN ORDA VE SARAY ŞEHRİ

TARİHÎ NOT: BOZKIRDA BİR DEVLET

Batu, başkenti ***Saray***'ı İdil'in aşağı kesiminde kurdu. Devlet, İrtiş Nehri'nden Tuna'ya kadar bozkırı denetliyor ve Rus knezliklerinden haraç alıyordu. Ayrıca Orta Asya, Karadeniz ve Mısır arasındaki ticaret yollarını da kontrol ediyordu.

Berke'ye İdil ile Kuzey Kafkasya arasındaki topraklar verilmişti. Harezm'den ve Buhara'dan gelen Müslüman tüccar kervanları onun topraklarından geçiyordu ve İslâm, onlar aracılığıyla Moğollar arasında daha çok tanındı.

Rivayetin derecesi: Cûzcânî'nin (Berke'nin çağdaşı) Tabakât-ı Nâsırî'si, Reşîdüddin'in Câmiu't-tevârîh'i, İbn Abdüzzâhir'in er-Ravzü'z-zâhir'i ve el-Makrîzî'nin es-Sülûk'ü gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre senetsiz rivayet edilmiştir. Kıssa tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî.

ALINACAK DERSLER

Dürüst ticaret çoğu zaman tebliğe yol açar. Pek çok kişi İslâm'ı Müslüman tüccarların ahlâkı sayesinde tanıdı.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

MÜSLÜMAN OLUŞU

TARİHÎ NOT: BUHARA, HİCRÎ 650 CİVARI

Kaynaklar Berke'nin nasıl Müslüman olduğu konusunda farklıdır. Berke'nin hayattayken Delhi'de yazan Cûzcânî, onun çocukluğundan beri Müslüman olarak yetiştiğini söyler. Reşîdüddin ise Berke'nin Buhara'dan gelen bir kervanla karşılaştığını, iki tüccara dinlerini sorduğunu ve ardından Müslüman olduğunu rivayet eder.

En meşhur rivayete göre Berke, hicrî 650 (miladî 1252) civarında, Necmeddîn-i Kübrâ'nın müritlerinden Buharalı sûfî âlim ***Şeyh Seyfeddin Bâharzî*** vasıtasıyla Müslüman oldu. Berke'nin onu görmek için Buhara'ya geldiği ve kardeşi Toka Timur'un da onunla birlikte Müslüman olduğu rivayet edilir.

Rivayetin derecesi: Berke'nin Müslüman olması tarihen sabittir; şekli ve kesin tarihi farklı rivayet edilmiştir.

KAYNAK:
Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî; Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Cemâl Karşî, el-Mülhakât bi's-Surâh.

Resûlullah'ın ﷺ Amr b. Âs'a söylediği gibi, İslâm kendinden öncekileri yıkar:

HADİS — SAHÎH-İ MÜSLİM, NO. 121

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ، وَأَبُو مَعْنٍ الرَّقَاشِيُّ وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ كُلُّهُمْ عَنْ أَبِي عَاصِمٍ، - وَاللَّفْظُ لاِبْنِ الْمُثَنَّى - حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ، - يَعْنِي أَبَا عَاصِمٍ - قَالَ أَخْبَرَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ، قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، عَنِ ابْنِ شَمَاسَةَ الْمَهْرِيِّ، قَالَ حَضَرْنَا عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ وَهُوَ فِي سِيَاقَةِ الْمَوْتِ . فَبَكَى طَوِيلاً وَحَوَّلَ وَجْهَهُ إِلَى الْجِدَارِ فَجَعَلَ ابْنُهُ يَقُولُ يَا أَبَتَاهُ أَمَا بَشَّرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم بِكَذَا أَمَا بَشَّرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم بِكَذَا قَالَ فَأَقْبَلَ بِوَجْهِهِ . فَقَالَ إِنَّ أَفْضَلَ مَا نُعِدُّ شَهَادَةُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ إِنِّي قَدْ كُنْتُ عَلَى أَطْبَاقٍ ثَلاَثٍ لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَمَا أَحَدٌ أَشَدَّ بُغْضًا لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مِنِّي وَلاَ أَحَبَّ إِلَىَّ أَنْ أَكُونَ قَدِ اسْتَمْكَنْتُ مِنْهُ فَقَتَلْتُهُ فَلَوْ مُتُّ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ لَكُنْتُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلَمَّا جَعَلَ اللَّهُ الإِسْلاَمَ فِي قَلْبِي أَتَيْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم فَقُلْتُ ابْسُطْ يَمِينَكَ فَلأُبَايِعْكَ . فَبَسَطَ يَمِينَهُ - قَالَ - فَقَبَضْتُ يَدِي . قَالَ " مَا لَكَ يَا عَمْرُو " . قَالَ قُلْتُ أَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِطَ . قَالَ " تَشْتَرِطُ بِمَاذَا " . قُلْتُ أَنْ يُغْفَرَ لِي . قَالَ " أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الإِسْلاَمَ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ وَأَنَّ الْهِجْرَةَ تَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهَا وَأَنَّ الْحَجَّ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ " . وَمَا كَانَ أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَىَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم

وَلاَ أَجَلَّ فِي عَيْنِي مِنْهُ وَمَا كُنْتُ أُطِيقُ أَنْ أَمْلأَ عَيْنَيَّ مِنْهُ إِجْلاَلاً لَهُ وَلَوْ سُئِلْتُ أَنْ أَصِفَهُ مَا أَطَقْتُ لأَنِّي لَمْ أَكُنْ أَمْلأُ عَيْنَيَّ مِنْهُ وَلَوْ مُتُّ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ لَرَجَوْتُ أَنْ أَكُونَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ثُمَّ وَلِينَا أَشْيَاءَ مَا أَدْرِي مَا حَالِي فِيهَا فَإِذَا أَنَا مُتُّ فَلاَ تَصْحَبْنِي نَائِحَةٌ وَلاَ نَارٌ فَإِذَا دَفَنْتُمُونِي فَشُنُّوا عَلَيَّ التُّرَابَ شَنًّا ثُمَّ أَقِيمُوا حَوْلَ قَبْرِي قَدْرَ مَا تُنْحَرُ جَزُورٌ وَيُقْسَمُ لَحْمُهَا حَتَّى أَسْتَأْنِسَ بِكُمْ وَأَنْظُرَ مَاذَا أُرَاجِعُ بِهِ رُسُلَ رَبِّي ‏.‏

TERCÜME:

İbn Şemâse el-Mehrî dedi ki: Amr b. Âs ölüm döşeğindeyken yanına gittik. Uzun uzun ağladı ve yüzünü duvara çevirdi. Oğlu: “Babacığım, Resûlullah ﷺ sana şöyle şöyle müjde vermedi mi?” dedi. Bunun üzerine yüzünü bize döndürdü ve şöyle dedi: “Hazırladığımız azığın en üstünü, Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Resûlü olduğuna şehadettir. Ben üç hâl geçirdim. Bir zaman öyle bir hâldeydim ki Resûlullah’tan ﷺ benden daha çok nefret eden kimse yoktu; ona güç yetirip onu öldürmekten daha çok sevdiğim bir şey de yoktu. O hâl üzere ölseydim, cehennemliklerden olurdum. ***Allah kalbime İslam’ı yerleştirince Nebî’ye ﷺ geldim ve: ‘Sağ elini uzat da sana biat edeyim’ dedim. O sağ elini uzattı, ben ise elimi çektim. ‘Ne oldu ey Amr?’ buyurdu. ‘Şart koşmak istiyorum’ dedim. ‘Ne şart koşacaksın?’ buyurdu. ‘Bağışlanmamı’ dedim. Buyurdu ki: ‘Bilmez misin ki İslam kendinden öncekileri yıkar, hicret kendinden öncekileri yıkar, hac da kendinden öncekileri yıkar?’*** Artık bana Resûlullah’tan ﷺ daha sevgili ve gözümde ondan daha yüce kimse yoktu. Ona olan hürmetimden gözlerimi doyasıya ona dikemezdim; onu tarif etmem istense yapamazdım, çünkü gözlerimi ona doyasıya hiç dikmedim. O hâl üzere ölseydim, cennetliklerden olmayı umardım. Sonra öyle işler üstlendik ki o işlerde hâlimin ne olduğunu bilmiyorum. Öldüğümde benimle ne ağıtçı bir kadın ne de ateş gelsin. Beni defnettiğinizde üzerime toprağı yavaş yavaş dökün, sonra bir deve kesilip eti paylaştırılacak kadar kabrimin etrafında durun ki sizinle teselli bulayım ve Rabbimin elçilerine ne cevap vereceğime bakayım.”

SENED İmam Müslim’in rivayet zinciri (talebeden hocaya): Muhammed b. Müsennâ el-Anezî ← Ebû Ma‘n er-Rakâşî ← İshâk b. Mansûr ← Ebû Âsım ed-Dahhâk ← Hayve b. Şüreyh ← Yezîd b. Ebû Habîb ← İbn Şemâse el-Mehrî ← Amr b. Âs رضى الله عنه.

KAYNAK: İmam Müslim, Sahîh-i Müslim, Kitâbü’l-Îmân, İslam’ın Kendinden Öncekileri Yıkması Bâbı, Hadis No. 121.

DERECE: SAHİH — Sahîh-i Buhârî’den sonra en sahih hadis kitabı olan Sahîh-i Müslim’de yer alır.

Kaynak: https://sunnah.com/muslim:121

ALINACAK DERSLER

İslâm’ın kapısı daima açıktır. Ona samimiyetle giren yeni bir sayfa açar.

BERKE'NİN ORDUGÂHINDAKİ ÂLİMLER

TARİHÎ NOT: İMAMLAR, MÜEZZİNLER VE İLİM MECLİSLERİ

Cûzcânî, Berke'nin ordugâhında pek çok âlim, imam ve müezzin bulunduğunu, onun âlimlere hürmet ettiğini ve nasihatlerini dinlediğini rivayet eder. Beylerinin ve askerlerinin birçoğu da Müslüman oldu; meclisinde içki içilmediği de rivayet edilir.

Berke ayrıca Buhara'daki Şeyh Seyfeddin Bâharzî ile ve Harezm âlimleriyle bağını sürdürdü. Saray'da camiler yapılmaya başlandı ve onun döneminde basılan sikkeler Arapça yazılar taşıdı.

Rivayetin derecesi: Cûzcânî'nin (Berke'nin çağdaşı) Tabakât-ı Nâsırî'si, Reşîdüddin'in Câmiu't-tevârîh'i, İbn Abdüzzâhir'in er-Ravzü'z-zâhir'i ve el-Makrîzî'nin es-Sülûk'ü gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre senetsiz rivayet edilmiştir. Kıssa tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî; Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh.

Dinde anlayış, Allah'ın bir kişi için dilediği hayrın alametidir:

HADİS — SAHÎH-İ BUHÂRÎ, NO. 71

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ، قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ قَالَ حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ، خَطِيبًا يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ " مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ، وَإِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ وَاللَّهُ يُعْطِي، وَلَنْ تَزَالَ هَذِهِ الأُمَّةُ قَائِمَةً عَلَى أَمْرِ اللَّهِ لاَ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ ".

TERCÜME:

Humeyd b. Abdurrahman şöyle dedi: Muâviye'yi hutbe verirken şöyle derken işittim: Nebî'nin ﷺ şöyle buyurduğunu işittim: ***"Allah kimin hayrını dilerse onu dinde fakih kılar.*** Ben ancak dağıtıcıyım; veren Allah'tır. Bu ümmet, Allah'ın emri gelinceye kadar Allah'ın emri üzere dimdik kalacak; onlara muhalefet edenler onlara zarar veremeyecektir."

SENED İmam Buhârî'nin rivayet zinciri (talebeden hocaya): Saîd b. Ufeyr ← Abdullah b. Vehb ← Yûnus b. Yezîd ← İbn Şihâb ez-Zührî ← Humeyd b. Abdurrahman ← Muâviye b. Ebû Süfyân رضي الله عنه.

KAYNAK: İmam Buhârî, Sahîh-i Buhârî, Kitâbü'l-İlm, Hadis No. 71.
DERECE: SAHİH — hadis âlimlerinin ittifakıyla Kur'an'dan sonra en sahih kitap olan Sahîh-i Buhârî'de yer alır.
Kaynak: https://sunnah.com/bukhari:71

ALINACAK DERSLER

İslâm'a yeni girmiş bir lider, yanında âlimlere muhtaçtır. İlim imanı sağlamlaştırır, yönetimi yönlendirir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

ALTIN ORDA HANI OLUŞU

TARİHÎ NOT: HİCRÎ 655

Batu Han hicrî 653 (miladî 1255) civarında vefat etti. Hıristiyan olduğu söylenen oğlu Sartak halef olarak tayin edildi, ancak Moğolistan'dan dönüş yolunda kısa süre sonra öldü. Ondan sonra, Batu'nun dul eşinin vesayetinde bir çocuk olan Ulakçı tayin edildi; o da çabucak öldü.

Hicrî 655 (miladî 1257) yılında Berke Altın Orda hanı oldu. Bazı Rus ve Ermeni kaynakları Berke'yi Sartak'ı zehirlemekle suçlar; ancak bu suçlama kesinleştirilemez ve burada dürüstçe bir söylenti olarak belirtilmektedir.

Rivayetin derecesi: Berke'nin tahta çıkışı tarihen sabittir; Sartak'ı zehirleme suçlaması sabit değildir.

KAYNAK:
Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî; Ermeni kaynakları.

ALINACAK DERSLER

İktidar ağır bir sorumlulukla gelir. Dürüst tarih delilsiz suçlamaz, şüpheleri de gizlemez.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

BAĞDAT VE BERKE'NİN ÖFKESİ

TARİHÎ NOT: MÜSLÜMANLARIN KANI

Hicrî 656 Safer'inde (1258), Berke'nin kuzeni ***Hülâgû*** Bağdat'ı yıktı ve Halife Müsta'sım'ı öldürdü. Reşîdüddin, Berke'nin çok öfkelendiğini ve aşağı yukarı şöyle dediğini rivayet eder: "Müslümanların bütün şehirlerini yıktı ve akrabalarına danışmadan halifeyi öldürdü. Allah'ın yardımıyla o masum kanın hesabını ondan soracağım."

Cûzcânî de Berke'nin, Müslümanlara reva görülen tahribat sebebiyle Büyük Han Möngke'yi bir kez kınadığını zikreder. Bu sözler farklı şekillerde rivayet edilse de Berke'nin Bağdat'ın yıkılmasına öfkesi farklı kaynaklarda sabittir.

Rivayetin derecesi: Cûzcânî'nin (Berke'nin çağdaşı) Tabakât-ı Nâsırî'si, Reşîdüddin'in Câmiu't-tevârîh'i, İbn Abdüzzâhir'in er-Ravzü'z-zâhir'i ve el-Makrîzî'nin es-Sülûk'ü gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre senetsiz rivayet edilmiştir. Kıssa tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî.

Müminler tek bir beden gibidir; Bağdat'ın acısı Kıpçak bozkırına kadar hissedildi:

HADİS — SAHÎH-İ BUHÂRÎ, NO. 6011

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ، عَنْ عَامِرٍ، قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ، يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم " تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحُمِهِمْ وَتَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى عُضْوًا تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى ".

TERCÜME:

Nu'mân b. Beşîr dedi ki: Resûlullah ﷺ şöyle buyurdu: ***"Müminleri birbirlerine merhamet etmede, birbirlerini sevmede ve birbirlerine şefkat göstermede tek bir beden gibi görürsün; bir organ rahatsızlandığında, bedenin diğer kısımları uykusuzluk ve ateşle ona ortak olur."***

SENED İmam Buhârî'nin rivayet zinciri (talebeden hocaya): Ebû Nuaym el-Fadl b. Dükeyn ← Zekeriyyâ b. Ebî Zâide ← Âmir eş-Şa'bî ← Nu'mân b. Beşîr رضي الله عنهما.

KAYNAK: İmam Buhârî, Sahîh-i Buhârî, Kitâbü'l-Edeb, Hadis No. 6011.
DERECE: SAHİH — hadis âlimlerinin ittifakıyla Kur'an'dan sonra en sahih kitap olan Sahîh-i Buhârî'de yer alır.
Kaynak: https://sunnah.com/bukhari:6011

ALINACAK DERSLER

İman, insana uzaktaki kardeşinin acısını hissettirir. Hülâgû ile kan bağı, iman bağından ağır basmadı.

DİN, OTLAKLAR VE NİYET

TARİHÎ NOT: BİRDEN FAZLA SEBEP

Modern tarihçiler, Berke ile Hülâgû arasındaki çatışmanın yalnızca din yüzünden olmadığını belirtir. İkisi de Cuci soyunun kendi hakkı saydığı Azerbaycan'ın ve Kafkasya'nın verimli otlaklarında hak iddia ediyordu. Hülâgû'nun ordusunda hizmet eden bazı Cucili şehzadeler de şüpheli şartlarda öldü ve Berke Hülâgû'yu suçladı.

Bu, Berke'nin Bağdat'a olan öfkesini inkâr etmez; ama dünyadaki savaşların nadiren tek bir sebebi olduğunu gösterir. Berke'nin kalbindeki gerçek niyeti yalnızca Allah bilir.

Rivayetin derecesi: Bu savaşın sebepleri kaynaklarda belirtilmiştir; kalplerdeki niyeti değerlendirmek tarihçi için mümkün değildir.

KAYNAK:
Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; modern tarih araştırmaları.

Ameller niyetlere göredir:

HADİS — SAHÎH-İ BUHÂRÎ, NO. 1

حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ ، قَالَ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيُّ ، أَنَّهُ سَمِعَ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ اللَّيْثِيَّ ، يَقُولُ : سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الْمِنْبَرِ، قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ : " إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ

TERCÜME:

Alkame b. Vakkâs el-Leysî dedi ki: Ömer b. Hattâb'ı minberde şöyle derken işittim: Resûlullah'ı ﷺ şöyle buyururken işittim: ***"Ameller ancak niyetlere göredir. Herkese ancak niyet ettiği şey vardır.*** Kimin hicreti elde edeceği bir dünyalık veya evleneceği bir kadın için ise, onun hicreti de hicret ettiği şeye göredir."

SENED İmam Buhârî'nin rivayet zinciri (talebeden hocaya): Humeydî Abdullah b. Zübeyr ← Süfyân b. Uyeyne ← Yahyâ b. Saîd el-Ensârî ← Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî ← Alkame b. Vakkâs el-Leysî ← Ömer b. Hattâb رضى الله عنه.

KAYNAK: İmam Buhârî, Sahîh-i Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, Hadis No. 1.

DERECE: SAHİH — hadis âlimlerinin ittifakıyla Kur'an'dan sonra en sahih kitap olan Sahîh-i Buhârî'de yer alır.

Kaynak: https://sunnah.com/bukhari:1

ALINACAK DERSLER

Biz görünen ameli değerlendirir, niyetleri Allah'a bırakırız. Müslüman daima kendi niyetini yoklar.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

TEREK NEHRİ'NDE SAVAŞ

TARİHÎ NOT: HİCRÎ 660–661

Hicrî 660 (miladî 1262) yılında Hülâgû, Kafkasya'daki Derbent üzerinden kuzeye yürüdü. Önce ordusu galip geldi; ancak Berke'nin komutanı ***Nogay*** karşı saldırıya geçti. Hicrî 661'in başında (Ocak 1263), ***Terek Nehri*** kıyısında Hülâgû'nun ordusu sabahtan akşama kadar süren bir savaşta yenildi. Donmuş nehrin üzerinden çekilirken buz kırıldı ve pek çok kişi boğuldu.

Reşîdüddin, Berke'nin bu kadar çok Moğolun öldürüldüğünü görünce aşağı yukarı şöyle dediğini rivayet eder: "Moğolların Moğol kılıçlarıyla öldürülmesine sebep olan Hülâgû'yu Allah rezil etsin." Bu savaş, Hülâgû'nun Ayn Câlût yenilgisinin intikamını tüm gücüyle almasını engelledi.

Rivayetin derecesi: Cûzcânî'nin (Berke'nin çağdaşı) Tabakât-ı Nâsırî'si, Reşîdüddin'in Câmiu't-tevârîh'i, İbn Abdüzzâhir'in er-Ravzü'z-zâhir'i ve el-Makrîzî'nin es-Sülûk'ü gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre senetsiz rivayet edilmiştir. Kıssa tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; el-Makrîzî, es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk.

ALINACAK DERSLER

Allah dinine beklenmedik yollarla yardım eder: düşmanların kendi aralarındaki bölünme Mısır'ı ve Şam'ı korudu.

BAYBARS İLE İTTİFAK

TARİHÎ NOT: SARAY İLE KAHİRE ARASINDAKİ MEKTUPLAR

Hicrî 660 ile 661 arasında Sultan Baybars, Alan tüccarları aracılığıyla Berke'ye mektuplar göndererek onu Müslüman oluşundan dolayı tebrik etti ve Hülâgû ile savaşmaya teşvik etti. Hicrî 661'de (1263) Berke'nin elçileri Kahire'ye ulaştı ve büyük bir ikramla karşılandı. İbn Abdüzzâhir ve el-Makrîzî'ye göre Berke'nin adı daha sonra Kahire'de, Mekke'de ve Kudüs'te hutbede anıldı.

İki lider birkaç kez hediye ve elçi teatisinde bulundu. Modern tarihçiler, bu kardeşliğin ardında ikisinin İslâm dünyasının liderliği için de rekabet ettiğini belirtir; yine de ittifakları Berke'nin ölümünden sonra da devam etti.

Rivayetin derecesi: Cûzcânî'nin (Berke'nin çağdaşı) Tabakât-ı Nâsırî'si, Reşîdüddin'in Câmiu't-tevârîh'i, İbn Abdüzzâhir'in er-Ravzü'z-zâhir'i ve el-Makrîzî'nin es-Sülûk'ü gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre senetsiz rivayet edilmiştir. Kıssa tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
İbn Abdüzzâhir, er-Ravzü'z-zâhir; el-Makrîzî, es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye.

Kur'an, müminlerin kardeş olduğunu vurgular:

HUCURÂT SÛRESİ 49:10

إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

۱۰

Şüphesiz müminler birbiri ile kardeştirler; öyle ise dargın olan kardeşlerinizin arasını düzeltin; Allah'tan sakının ki size acısın

Meal: Diyanet İşleri Başkanlığı — quran.com/49:10

Resûlullah ﷺ da kardeşe yardım edilmesini emretti:

HADİS — SAHÎH-İ BUHÂRÎ, NO. 2444

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ ـ رضى الله عنه ـ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم " انْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا ". قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا نَنْصُرُهُ مَظْلُومًا، فَكَيْفَ نَنْصُرُهُ ظَالِمًا قَالَ " تَأْخُذُ فَوْقَ يَدَيْهِ ".

TERCÜME:

Enes'in rivayet ettiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurdu: ***"Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et."*** "Ey Allah'ın Resûlü! Mazlum olduğunda ona yardım ederiz; peki zalim olduğunda ona nasıl yardım ederiz?" dediler. Buyurdu ki: ***"Onun elini (zulümden) tutarsın."***

SENED İmam Buhârî'nin rivayet zinciri (talebeden hocaya): Müsedded ← Mu'temir b. Süleyman ← Humeyd et-Tavîl ← Enes b. Mâlik رضى الله عنه.

KAYNAK: İmam Buhârî, Sahîh-i Buhârî, Kitâbü'l-Mezâlim, Hadis No. 2444.

DERECE: SAHİH — hadis âlimlerinin ittifakıyla Kur'an'dan sonra en sahih kitap olan Sahîh-i Buhârî'de yer alır.

Kaynak: https://sunnah.com/bukhari:2444

ALINACAK DERSLER

İman kardeşliği, binlerce mil uzakta olsalar ve kavimleri farklı olsa da Saray ile Kahire'yi birleştirdi.

MOĞOL, TÜRK VE ARAP: TEK ÜMMET

Berke ile Baybars'ın ittifakı dikkat çekici bir şey gösterdi: Cengiz Han soyundan bir Moğol hanı ile bir zamanlar Kıpçak bir köle olan bir Memlük sultanı iman sayesinde birleşti. Mısır'daki Memlüklerin birçoğu Berke'nin hüküm sürdüğü bozkırdan geliyordu ve Kırım limanları iki devlet arasında bir ticaret yolu hâline geldi.

Irk ve soy şerefin ölçüsü değildir. Allah şöyle buyurur:

HUCURÂT SÛRESİ 49:13

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٞ ١٣

Ey insanlar! Doğrusu Biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi milletler ve kabileler haline koyduk ki birbirinizi kolayca tanıyasınız. Şüphesiz, Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanızdır. Allah bilendir, haberdardır

Meal: Diyanet İşleri Başkanlığı — quran.com/49:13

ALINACAK DERSLER

İslâm, bir zamanlar birbirini öldüren kavimleri bir araya getirdi. Allah katında şeref, soyla değil takvâ iledir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

BATI SEFERLERİ

TARİHÎ NOT: POLONYA VE TRAKYA

Berke döneminde, komutan Burundai idaresindeki Altın Orda orduları hicrî 657–658 (miladî 1259–1260) yıllarında Litvanya'ya ve Polonya'ya saldırdı. Sandomierz şehri alındı ve Polonya kaynakları halkının öldürüldüğünden söz eder. Bu burada dürüstçe belirtilmektedir; İslâm sivillerin öldürülmesine izin vermez.

Hicrî 662–663 (miladî 1264–1265) yıllarında Nogay'ın ordusu Bizans topraklarındaki Trakya'ya akın etti ve Bizans imparatorunun elinde tutulan Selçuklu sultanı İzzeddin Keykâvus II'yi kurtararak Altın Orda topraklarına getirdi.

Rivayetin derecesi: Cûzcânî'nin (Berke'nin çağdaşı) Tabakât-ı Nâsırî'si, Reşîdüddin'in Câmiu't-tevârîh'i, İbn Abdüzzâhir'in er-Ravzü'z-zâhir'i ve el-Makrîzî'nin es-Sülûk'ü gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre senetsiz rivayet edilmiştir. Kıssa tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Polonya ve Bizans kaynakları.

ALINACAK DERSLER

Bir liderin Müslüman olması, bütün ordusunun alışkanlıklarını kendiliğinden değiştirmez. Değişim zaman, ilim ve kararlılık ister.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

ADALET VE DİN HÜRRİYETİ

TARİHÎ NOT: ZORLAMA YOK

Berke tebaasını Müslüman olmaya zorlamadı. Ülkesindeki Moğolların çoğu hâlâ eski inançlarına bağlıydı ve Rus halkı Hıristiyan kaldı. Hicrî 659 (miladî 1261) yılında, başkentteki Hıristiyanlara hizmet etmesi için bir Ortodoks piskoposun Saray'da oturmasına izin verildi.

İdaresi, Rus knezliklerinden haraç alma düzenini sürdürdü ve Möngke döneminde başlayan Rus halkı sayımı onun döneminde de devam etti.

Rivayetin derecesi: Cûzcânî'nin (Berke'nin çağdaşı) Tabakât-ı Nâsırî'si, Reşîdüddin'in Câmiu't-tevârîh'i, İbn Abdüzzâhir'in er-Ravzü'z-zâhir'i ve el-Makrîzî'nin es-Sülûk'ü gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre senetsiz rivayet edilmiştir. Kıssa tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; Rus kaynakları.

Kur'an, dinde zorlama olmadığını vurgular:

BAKARA SÛRESİ 2:256

لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ فَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلطَّٰغُوتِ وَيُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱسۡتَمۡسَكَ بِٱلۡعُرۡوَةِ ٱلۡوُثۡقَىٰ لَا ٱنفِصَامَ لَهَاۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ٢٥٦

Dinde zorlama yoktur; Artık hak ile batıl iyice ayrılmıştır. Tağutu (saptırıcıları) inkar edip Allah'a inanan kimse, kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa sarılmıştır. Allah işitendir, bilendir

Meal: Diyanet İşleri Başkanlığı — quran.com/2:256

Resûlullah ﷺ da adaletli yöneticiye yüksek bir makam vaat etti:

HADİS — SAHÎH-İ MÜSLİM, NO. 1827

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، وَابْنُ، نُمَيْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو، - يَعْنِي ابْنَ دِينَارٍ - عَنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو بَكْرٍ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم وَفِي حَدِيثِ زُهَيْرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم " إِنَّ الْمُقْسِطِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وَلُوا " .

TERCÜME:

Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz adaletli olanlar Allah katında, aziz ve celîl olan Rahmân'ın sağında — O'nun iki eli de sağdır — nurdan minberler üzerindedir; onlar hükümlerinde, aileleri hakkında ve üstlendikleri işlerde adaletli davrananlardır."***

SENED İmam Müslim'in rivayet zinciri (talebeden hocaya): Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Züheyr b. Harb ve İbn Nümeyr ← Süfyân b. Uyeyne ← Amr b. Dînâr ← Amr b. Evs ← Abdullah b. Amr رضى الله عنهما.

KAYNAK: İmam Müslim, Sahîh-i Müslim, Kitâbü'l-İmâre, Hadis No. 1827.

DERECE: SAHİH — Sahîh-i Buhârî'den sonra en sahih hadis kitabı olan Sahîh-i Müslim'de yer alır.

Kaynak: https://sunnah.com/muslim:1827

ALINACAK DERSLER

İslâm zorlamayla değil, hak ve adaletle yayılır. Bütün tebaasına adaletli davranan yönetici, yaşayan bir davettir.

KÜR NEHRİ KIYISINDA VEFATI

TARİHÎ NOT: HİCRÎ 665

Hülâgû hicrî 663 (miladî 1265) yılında öldü ve oğlu Abaka, Altın Orda ile savaşı sürdürdü. Hicrî 665 (miladî 1266/1267) yılında Berke, Abaka'ya saldırmak için ordusuyla Kafkasya'ya yürüdü; ancak hastalandı ve yolda, Kür Nehri ile Tiflis yakınlarında vefat etti.

Naaşı geri getirilerek Saray'a defnedildi. el-Makrîzî, ölüm haberi Kahire'ye ulaştığında Sultan Baybars'ın üzüldüğünü ve onun için gıyabî cenaze namazı kılındığını rivayet eder.

Rivayetin derecesi: Cûzcânî'nin (Berke'nin çağdaşı) Tabakât-ı Nâsırî'si, Reşîdüddin'in Câmiu't-tevârîh'i, İbn Abdüzzâhir'in er-Ravzü'z-zâhir'i ve el-Makrîzî'nin es-Sülûk'ü gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre senetsiz rivayet edilmiştir. Kıssa tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:

Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh; el-Makrîzî, es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye.

ALINACAK DERSLER

Mümin gayret ederken ölür. Müslümanları savunma yolunda gelen bir son, umulacak bir sondur.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

BERKE'DEN SONRA: ALTIN ORDA'DA İSLÂM

Berke'nin halefi Mengü Timur Müslüman değildi, ama Memlüklerle ittifakı sürdürdü. İslâm, Altın Orda halkı ve beyleri arasında yayılmaya devam etti ve sonraki birkaç han Müslüman oldu. ***Özbek Han*** döneminde (hicrî 713 / miladî 1313) İslâm devletin resmî dini oldu.

İdil Tatarları, Kırım Tatarları, Kazaklar ve Nogaylar gibi Müslüman halklar bu tarihin bir kısmına mirasçıdır ve Berke, ülkesine İslâm'ın kapısını açan ilk Moğol hanı olarak anılır.

MİRAS	ETKİSİ
İlk Müslüman han	Altın Orda'nın İslâmlaşmasına yol açtı
Hülâgû ile savaş	Mısır ve Şam üzerindeki Moğol baskısını azalttı
Memlüklerle ittifak	Saray–Kahire bağları ondan sonra da sürdü
Âlimler ve camiler	Bozkırda İslâmî ilmin tohumları
Din hürriyeti	Tebaasına zorlama yapılmadı

ALINACAK DERSLER

Bir liderin ektiği tohumlar ancak nesiller sonra tam olarak yeşerebilir. Sabır tebliğin bir parçasıdır.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

DEĞERLENDİRİLMESİ GEREKEN KISSALAR VE SAYILAR

KAYNAK NOTU: GERÇEKLE EFSANE ARASINDA

Berke'nin hikâyesindeki bazı konuların dikkatle değerlendirilmesi gerekir. ***Birincisi***, Müslüman oluşunun hikâyesi farklı şekillerde anlatılır: Müslüman olarak yetişmesi (Cûzcânî), Buhara kervanıyla karşılaşması (Reşîdüddin) veya Şeyh Bâharzî vasıtasıyla. Onu bizzat Şeyh Necmeddîn-i Kübrâ'nın Müslüman ettiğine dair hikâye imkânsızdır; çünkü Necmeddin hicrî 618'de, Berke henüz çocukken vefat etmiştir. ***İkincisi***, Reşîdüddin Hülâgû soyunun sarayı için yazmıştır, Memlük kaynakları ise Berke'yi över; her ikisi de dikkatle okunmalıdır.

Üçüncüsü, Berke'nin Sartak'ı zehirlediği veya Kutuz'un Berke'nin kuzeni olduğu iddiaları sabit değildir. ***Dördüncüsü***, Hülâgû ile savaştaki çok büyük ordu sayıları ve Terek'te boğulanların sayısı kesinleştirilemez. ***Beşincisi***, Berke'nin bütün ordusunun onun döneminde Müslüman olduğu tasviri abartılıdır; İslâm ancak Özbek Han döneminde Altın Orda'nın resmî dini olmuştur.

Rivayetin derecesi: Berke'nin Müslüman olması, Hülâgû ile savaşı ve Baybars ile ittifakı sabittir; ayrıntılar ve sayılar kesin değildir.

KAYNAK:

Cûzcânî, Reşîdüddin, Memlük kaynakları ve modern tarih araştırmalarının karşılaştırılması.

ALINACAK DERSLER

Kaynaklar hakkında dürüstlük bir şahsiyetin şerefini azaltmaz; bizi efsaneler üzerine övünç inşa etmekten korur.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

BERKE KISSALARININ KAYNAKLARI

Bu tablo, okuyucunun sahih olanı sadece meşhur olandan ayırabilmesi için her kıssanın kaynağını ve derecesini özetler.

KISSA	KAYNAK	DERECE
Cengiz Han soyundan gelmesi	Reşîdüddin; Cûzcânî	Tarih
Müslüman oluşu (h. ± 650)	Cûzcânî; Reşîdüddin; Cemâl Karşî	Tarih; ayrıntılar farklı
İslâm kendinden öncekileri yıkar	Sahîh-i Müslim 121	Sahih
Ordugâhındaki âlimler	Cûzcânî	Tarih
Dinde anlayış	Sahîh-i Buhârî 71	Sahih
Han oluşu (h. 655)	Reşîdüddin	Tarih
Sartak'ı zehirleme suçlaması	Rus ve Ermeni kaynakları	Sabit değil
Bağdat'a öfkesi	Reşîdüddin; Cûzcânî	Tarih
Müminler tek beden gibidir	Sahîh-i Buhârî 6011	Sahih
Ameller niyetlere göredir	Sahîh-i Buhârî 1	Sahih
Terek Nehri Savaşı (h. 661)	Reşîdüddin; el-Makrîzî	Tarih; sayılar kesin değil
Baybars ile ittifak	İbn Abdüzzâhir; el-Makrîzî	Tarih
Kardeşine yardım et	Sahîh-i Buhârî 2444	Sahih
Polonya seferi (h. 657–658)	Polonya kaynakları	Tarih
Saray'da bir piskopos (h. 659)	Rus kaynakları	Tarih
Adaletli yönetici	Sahîh-i Müslim 1827	Sahih
Kür Nehri yakınında vefatı (h. 665)	Reşîdüddin; el-Makrîzî	Tarih
Necmeddîn-i Kübrâ'nın onu Müslüman etmesi	Geç dönem rivayet	İmkânsız

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

ŞAHISLAR, YERLER VE ZAMAN ÇİZELGESİ

ŞAHIS	ROLÜ
Cengiz Han	Berke'nin dedesi; Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu
Cuci	Berke'nin babası; Cengiz Han'ın en büyük oğlu
Batu Han	Berke'nin kardeşi; Altın Orda'nın kurucusu
Seyfeddin Bâharzî	Berke'nin Müslüman oluşuyla ilişkilendirilen Buharalı sûfî âlim
Hülâgû	Berke'nin kuzeni; Bağdat'ı yıkan
Nogay	Terek Nehri'nde Berke'nin komutanı
Zâhir Baybars	Memlük sultanı; Berke'nin müttefiki
Özbek Han	İslâm'ı Altın Orda'nın resmî dini yapan han

YER	OLAY
Buhara	Berke'nin Müslüman oluşuyla ilişkilendirilir
Saray	İdil üzerindeki Altın Orda başkenti
Bağdat	Hülâgû tarafından yıkıldı (h. 656)
Derbent	İki devlet arasındaki Kafkasya geçidi
Terek Nehri	Hülâgû'nun ordusu yenildi (h. 661)
Kahire	Berke'nin elçileri karşılandı (h. 661)
Kür Nehri	Berke'nin vefat ettiği yer (h. 665)

YIL	OLAY
h. ± 604	Berke doğdu
h. 633–639	Moğol batı seferi
h. ± 650	Berke Müslüman oldu
h. 655	Altın Orda hanı oldu
h. 656	Hülâgû Bağdat'ı yıktı
h. 660–661	Hülâgû ile savaş; Terek Nehri
h. 661	Berke'nin elçileri Kahire'de
h. 663	Hülâgû öldü
h. 665	Berke vefat etti
h. 713	Özbek Han; İslâm Altın Orda'nın resmî dini

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

BERKE HAN HAKKINDA SIK SORULAN SORULAR

Bu bölüm Berke Han hakkında sık sorulan soruları cevaplar. Cevaplar kısadır; ayrıntılar önceki bölümlerdedir.

1. BERKE HAN KİMDİR?

Cengiz Han'ın torunu ve Altın Orda hanı (h. 655–665); Müslüman olarak hüküm süren ilk Moğol hanı.

2. ALTIN ORDA NEDİR?

Cuci soyunun, İdil Nehri'nden Karadeniz'e uzanan Kıpçak bozkırındaki devleti.

3. NE ZAMAN MÜSLÜMAN OLDU?

En meşhur rivayete göre hicrî 650 (miladî 1252) civarında.

4. ONU KİM MÜSLÜMAN ETTİ?

Meşhur rivayet Buharalı Şeyh Seyfeddin Bâharzî'yi zikreder; diğer rivayetler farklıdır.

5. HÜLÂGÛ İLE AKRABALIĞI NEYDİ?

Kuzendiler; Hülâgû, Tuluy yoluyla Cengiz Han'ın torunuydu.

6. HÜLÂGÛ İLE NEDEN SAVAŞTI?

Bağdat'ın yıkılması yüzünden ve ayrıca Kafkasya ile Azerbaycan üzerindeki rekabet yüzünden.

7. TEREK NEHRİ'NDE NE OLDU?

Hülâgû'nun ordusu hicrî 661'in başında yenildi ve buz kırılınca pek çok kişi boğuldu.

8. BAYBARS İLE İLİŞKİSİ NEYDİ?

Hülâgû'ya karşı ittifak kurdular ve elçi ve hediye teatisinde bulundular.

9. TEBAASINI MÜSLÜMAN OLMAYA ZORLADI MI?

Hayır; tebaasının dinlerini korumasına izin verdi.

10. ORDULARI ZULÜM YAPTI MI?

Evet, bunlar arasında Polonya'ya saldırı vardır; bu dürüstçe belirtilmiştir.

11. NE ZAMAN VE NEREDE VEFAT ETTİ?

Hicrî 665'te, Abaka'ya karşı bir sefer sırasında Kür Nehri yakınında.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

12. HİKÂYESİNİN EN BÜYÜK DERSİ NEDİR?

Allah'ın hidayeti herkese ulaşabilir ve iman, kan bağından daha güçlüdür.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

DERSLER VE SONUÇ

Berke'nin hikâyesi, İslâm şehirlerini yıkan bir kavimden olup kalbini Allah'ın İslâm'a açtığı ve iman bağını kan bağına tercih eden bir şehzadenin hikâyesidir — orduları zulümden, savaşı da dünyevî çıkarlardan uzak olmasa da.

DERS	BERKE'NİN HİKÂYESİNDEN
Hidayet Allah'ındır	Cengiz Han'ın torunu Müslüman oldu; Sahîh-i Müslim 121
Âlimlere yakın olmak	Ordugâhındaki âlimler; Sahîh-i Buhârî 71
Ümmet tek beden gibidir	Bağdat'a öfkesi; Sahîh-i Buhârî 6011
Niyeti korumak	Din ve dünyevî çıkarlar; Sahîh-i Buhârî 1
İman kardeşliği	Baybars ile ittifak; Hucurât 49:10; Sahîh-i Buhârî 2444
Takvâ ile şeref	Moğol, Türk ve Arap; Hucurât 49:13
Zorlama yok ve adalet	Farklı dinlerden tebaa; Bakara 2:256; Sahîh-i Müslim 1827
Kaynaklar hakkında dürüstlük	Değerlendirilmesi gereken efsaneler ve sayılar

Berke'den ders alalım: kimsenin hidayetinden ümit kesmeyelim, nerede olurlarsa olsunlar din kardeşlerimizin acısını hissedelim ve iman bağını diğer bütün bağların üstünde tutalım.

İnşallah İslam Kahramanları serisi, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin hikâyesiyle devam edecektir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

KAYNAKÇA

KUR'AN VE TEFSİR

Kur'ân-ı Kerîm, Osmanlı resmi ve Diyanet İşleri Başkanlığı meali. https://quran.com

İbn Kesîr, Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm (Bakara 2:256; Hucurât 49:10, 49:13).

HADİS

Sahîh-i Buhârî 1, 71, 2444, 6011. https://sunnah.com/bukhari

Sahîh-i Müslim 121, 1827. https://sunnah.com/muslim

İbn Hacer el-Askalânî, Fethu'l-Bârî; en-Nevevî, Şerhu Sahîhi Müslim.

TARİH VE BİYOGRAFİ KİTAPLARI

Minhâcüddin Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî.

Reşîdüddin, Câmiu't-tevârîh.

İbn Abdüzzâhir, er-Ravzü'z-zâhir fî sîreti'l-Meliki'z-Zâhir.

el-Makrîzî, es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk.

İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye.

Cemâl Karşî, el-Mülhakât bi's-Surâh.

István Vásáry, "History and Legend in Berke Khan's Conversion to Islam".

TDV İslâm Ansiklopedisi, "Berke Han". https://islamansiklopedisi.org.tr/berke-han

QURANSCİENCE.MY'DEKİ İLGİLİ SERİLER

İslam Kahramanları, Seri 1: Hamza b. Abdülmuttalib'den Seri 23: Zâhir Baybars'a.
https://quranscience.my/#pahlawan

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

DESTEK VE BAĞIŞ

Bu e-kitap Müslümanlar için **tamamen ücretsiz** yayımlanmıştır ve **kesinlikle satılamaz**. Araştırma masraflarına, quranscience.my sitesinin barındırma giderlerine ve yeni e-kitapların yayımına destek olmak için yapılacak bağışlar memnuniyetle karşılanır — ancak **zorunlu değildir**. Allah her bağışı sadaka-i câriye olarak kabul etsin.

BAKARA SÛRESİ 2:261

مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتۡ سَبۡعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنۢبُلَةٖ مِّاْئَةُ حَبَّةٖۗ وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ٢٦١

Mallarını Allah yolunda sarfedenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah'ın lütfü geniştir, O her şeyi bilendir.

Meal: Diyanet İşleri Başkanlığı — quran.com/2:261

SEBE SÛRESİ 34:39

قُلۡ إِنَّ رَبِّي يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦ وَيَقۡدِرُ لَهُۥۚ وَمَآ أَنفَقۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَهُوَ يُخۡلِفُهُۥۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ٣٩

De ki: "Doğrusu Rabbim, kullarından dilediğinin rızkını hem genişletir ve hem de ona daraltıp bir ölçüye göre verir; sarfettiğiniz herhangi bir şeyin yerine O daha iyisini koyar, çünkü O rızık verenlerin en hayırlısıdır."

Meal: Diyanet İşleri Başkanlığı — quran.com/34:39

HADİS — SAHÎH-İ MÜSLİM, NO. 2588

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، وَقُتَيْبَةُ، وَابْنُ، حُجْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، - وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ - عَنِ الْعَلاَءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ « مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلاَّ عِزًّا وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلاَّ رَفَعَهُ اللَّهُ ».

TERCÜME:

Ebû Hüreyre'den رضى الله عنه, Resûlullah'tan ﷺ rivayet edildiğine göre şöyle buyurdu: "Sadaka maldan bir şey eksiltmez. Allah affeden kulun ancak izzetini artırır. Allah için alçakgönüllü olanı da Allah mutlaka yükseltir."

SENED: İmam Müslim'in rivayet zinciri (talebeden hocaya): Yahya b. Ayyub, Qutaibah b. Sa'id ve 'Ali b. Hujr ← Isma'il b. Ja'far ← al-'Ala' b. 'Abdurrahmân ← babası 'Abdurrahmân b. Ya'qub ← Ebû Hüreyre رضى الله عنه .

KAYNAK: İmam Müslim, Sahîh-i Müslim, Kitâbü'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, affetmeye ve tevazua teşvik bâbı, Hadis No. 2588.

DERECE: SAHİH — Sahîh-i Müslim'de yer alır.

Kaynak: https://sunnah.com/muslim:2588

HADİS — SAHÎH-İ MÜSLİM, NO. 1631

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، وَقُتَيْبَةُ، - يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ - وَابْنُ حُجْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، - هُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ - عَنِ الْعَلاَءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ « إِذَا مَاتَ الإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثَةٍ إِلاَّ مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ ».

TERCÜME:

Ebû Hüreyre'den رضى الله عنه rivayet edildiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "İnsan ölünce ameli kesilir; ancak üç şey müstesnadır: sadaka-i câriye, faydalanılan ilim ya da kendisine dua eden salih evlat."

SENED: İmam Müslim'in rivayet zinciri (talebeden hocaya): Yahya b. Ayyub, Qutaibah b. Sa'id ve 'Ali b. Hujr ← Isma'il b. Ja'far ← al-'Ala' b. 'Abdurrahmân ← babası 'Abdurrahmân b. Ya'qub ← Ebû Hüreyre رضى الله عنه .

KAYNAK: İmam Müslim, Sahîh-i Müslim, Kitâbü'l-Vasiyye, insana ölümünden sonra ulaşan sevap bâbı, Hadis No. 1631.

DERECE: SAHİH — Sahîh-i Müslim'de yer alır.

Kaynak: https://sunnah.com/muslim:1631

CEZÂKUMULLÂHU HAYRAN KESÎRÂ



Bağış yapmak için yukarıdaki QR kodunu (DuitNow) okutun.

BAĞIŞ YAP

Uluslararası bağışçılar: BAĞIŞ YAP düğmesine tıklayın ya da şu adresi ziyaret edin: paypal.me/quranscience

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir